

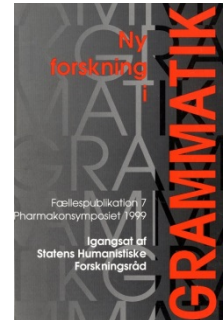
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb

Forfatter: Lisbeth Falster Jakobsen

Kilde: J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 7, 2000, s. 103-122

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Informationsstruktur

Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb hører til den del af sprogbeskrivelsen, der behandler præsentationen af sætningens indhold i relation til afsenderens og modtagerens formodede mentale status i processeringsøjeblikket. Denne afdeling har mange navne: 'informationsstruktur' (Halliday, Lambrecht), 'information packaging' (Chafe) og meget andet. Her kaldes det 'information layout', for at det stærkt intentionale i disse fænomener kan understreges: uden inddragelse af aspekter af afsender, modtager og kontekst får beskrivelsen ingen mening. Der, hvor beskrivelsen af information layout begynder, er det sted i processeringen, hvor det propositionale og epistemiske indhold er valgt:

The statuses to be discussed here have more to do with how the content is transmitted than with the content itself. Specifically, they all have to do with the speaker's assessment of how the addressee is able to process what he is saying against the background of a particular context. (Chafe 1976: 27)

Der er således både en mental og en sprogbeskrivende kant i denne problematik. Her behandles nedslaget af det mentale i sproglige strukturer, som har en sådan regelmæssig forekomst, at man kan beskrive dem som bærere af denne informationsintention. At den grammatiske beskrivelsesenhed er sætningen skyldes, at sætningen i nogle afgørende henseender danner et strukturelt afsluttet hele. Lambrecht har følgende definition:

INFORMATION STRUCTURE. That component of sentence grammar in which propositions as conceptual representations of states of affairs are paired with lexicogrammatical structures in accordance with the mental states of interlocutors who use and interpret these structures as units of information in given discourse contexts. (Lambrecht 1994: 5)

Det, der behandles her, er, hvordan de kognitive fænomener foregrounding og backgrounding udtrykkes i leksikogrammatiske strukturer, og hvordan de forholder sig til det lineære forløb i sætningskonstruktioner i en tekst¹. Foregrounding og backgrounding er et komplementært par: placering af nogle informationsenheder i forgrunden og nogle i baggrunden. Tilsammen har de det hyperonyme begreb 'grounding', der skal stå for situering². Situering behandles i afsnit 3.

Grounding er således en del af det overordnede spørgsmål om sprogligt at repræsentere givne ikke-sproglige situationsreferenter og forløb af situationsreferenter. Hvad enten de nu er materielle eller mentale (Chafe 1994: 236). I det næste bruges ordet 'situationsreferent' om den modellerede ikke-sproglige begivenhed, og 'foreteelse' om den sproglige repræsentation af en situationsreferent. Der er en vanskelighed ved forståelsen af den ikke-sproglige begivenhed. William Croft beskriver event-strukturen som segmenterne "cause – become – state" (1991: 269). Det bliver således et kognitivt (eller filosofisk) problem at afgrænse en ikke-sproglig event fra dens forgænger og dens efterfølger. Hvordan dette nu er, så har det sprogligt ifølge Croft følgende nedslag: "The criterion of causality in individuating events applies to individual lexical items as well: individual lexical items appear to denote only causally linked events" (1991: 160). Imidlertid kan verbets indholdsform forholde sig forskelligt til event-strukturen: "simple events are endpoint orientated: possible verbs consist of the last seg-

-
1. 'Grounding' i denne forstand er altså et sprogligt fænomen og skal ikke forveksles med Langackers ide om 'ground': "I use the term "ground" for the speech event, its participants, and its immediate circumstances (such as the time and place of speaking)." (Langacker 1991: 318)
  2. Hopper og Thompson (1980: 280) bruger 'grounding' om de sproglige træk der associeres med forskellen forgrund / baggrund.

ment (stative), the second and last segment (inchoative), or the whole three segments.” (Croft 1991: 269). Verbers indhold kan også abstrahere i forskellig grad over den eller de events, der indgår. Verber kan fx skildre, hvad man må opfatte som en simpel event, men kan også sammendrage flere kombinerede events under én indholdsform, som fx i verberne *suchen* og *finden*³:

- (1) ¹Ich erinnere mich an den Geruch der Birkenpilze, ²die ich unter den kleinen Bäumen der Lehmwiese neben dem Hamburger Flughafen *suchte*. ³In zwei Stunden *ergab* das eine Mahlzeit für meine Mutter und ihre drei Söhne. (*Zeit* 2.9.1999: 78)

Suchen i (1²) er således en abstraktion over forskellige events, som tilsammen indgår i en kausalkæde. *Ergab* i (1³) angiver den inchoative event, der kommer ud af *suchen*, med overspringelse af mellem-events i kronologien såsom *finden*. Fordi det enkelte verbums indholdsform ikke kan sættes lig én ikke-sproglig event, må situationsreferenten således allerede betragtes som en repræsentation af et muligvis forskelligt antal events.

Den sproglige foreteelse afbilder eller modellerer en situation; men denne situation behøver ikke at have en original i vores verden. I en tekstverden kan de enkelte foreteelser have forskellige epistemiske værdier; i den ægte verden må alle situationer nødvendigvis være sande, når de finder sted. Foreteelsen kommer således til at indeholde mere end situationsreferenten, nemlig bl.a. den epistemiske bedømmelse af denne referent. Selve situationsreferenten er mere analog med det ideationelle indhold i en foreteelse, for at bruge et Halliday-udtryk. Situationsreferenten er en modellering af en situation i den ikke-sproglige verden. Men modelleringer må man forestille sig opererer med de samme faktorer, som vi oplever i en ægte situation. Denne situation er sat i tid og rum, med nogle aktører, og indeholder en kausal og en finalfaktor, en mådesfaktor og mulige andre mindre obligatoriske faktorer; og den har det ved sig, at alle faktorer er aktiveret på én gang. Hvis Per slår Poul, så aktiveres Per og Poul på én gang. Det er

---

3. Jf. i øvrigt Durst-Andersen, dette bind.

ikke sådan, at først slår Per, og så bliver Poul slået; det forgår på én gang i ét rum, til én tid, af én årsag og på én måde etc. Den hermed analoge situationsreferent har den samme "simultanegenskab"; dette er så noget forskelligt fra den sproglige foreteelses egenskaber.

Hvis man betragter en simpleks sætningskonstruktion som på indholdssiden danner én foreteelse, så forholder foreteelsen sig til situationsreferenten på følgende måde: en situationsreferent indeholder en række faktorer simultant; i foreteelsen lægges de ud lineært efter hinanden. Foreteelsen kan også undlade at nævne faktorer, som er del af situationsreferenten, enten således at faktoren forbliver ukarakteriseret, eller den medforstås, fordi den har været nævnt i en tidligere foreteelse. Verbalets indhold som centrum danner kernen i den sproglige foreteelse, eftersom det via sin valens og sit forhold til aktionsart seligerer en række af de andre faktorer.

1.1. Problemstilling

Problemstillingen bundet dels i det forhold, at der ikke synes at være nogen videre enighed om, hvad man egentlig skal forstå ved begreberne foregrounding / backgrounding. Samtidig med at begreberne bruges hen ad vejen, som om vi vidste det. Selv de lingvistiske leksika forholder sig ret tilbageholdende med at levere lemmata om dette begreb, hvilket nok afspejler det forhold, at der ingen rigtig konsensus er om, hvad det drejer sig om, bortset fra hvad termerne selv har af indhold. De fleste synes at henregne foregrounding / backgrounding under fænomener ved det lineære forløb, hvilke sproglige fænomener de så end hæfter det sammen med⁴.

Den her propagerede opfattelse er følgende: der er en informationsmæssig forskel i den måde, man skal betragte den enkelte sætningskonstruktion på set ud fra det lineære forløb, og samme sætningskonstruktion set som en enkeltstående konstruktion i sin egen ret, og ikke blot som præget af at være et nummer i rækken af konstruktioner i teksten, som et tekstem. Sætningskonstruktionernes linearitet er på indholdssiden i høj grad et spørgsmål om informationsflow. Med un-

---

4. Lidt for sig er Ole Togeby, som sætter "forgrund" lig sætningsmeddelelsens fokus; i sidste ende et begreb, der dog er knyttet til det lineære forløb.

derstregning af flow. En hovedmand i spekulationer om informationsflow er Wallace Chafe. Uheldigvis for formålet her beskæftiger han sig især med det talte sprog og arbejder meget med intonationsunits, hvoraf der kan være adskillige i en sætningskonstruktion. Hans forestilling er, at der til en intonationsunit hører en informationsunit, og at disse units er afpasset efter kommunikationspartnerens korttidshukommelse og bevidsthed:

The function of sentences in spoken language is intriguing and problematic ... There is a useful distinction to be made between those linguistic units which are determined by basic cognitive phenomena such as memory and consciousness, and those which result from passing decisions regarding coherence and rhetorical effect. In the former, cognitively determined category belong intonation units, extended clauses and paragraphs. Sentences, on the other hand, seem to belong to the category of phenomena which are under more rhetorical control, and are more independent of cognitive constraints. (Chafe 1987: 46).

Chafe synes at have fat i, at der er en forskel, men det er vel ikke nok at sige, at sætningen er en retorisk og kohærensmæssig enhed. Tekstmaterialet i denne artikel er skriftlige tekster, som derfor unddrager sig en intonationsmæssig analyse ud over de intonationsunits, modtageren selv ville tildele ved højtlesning. Men også skriftligt fikserede tekster har et flow og nogle units, sætningsled og -ledde⁵, med en indbyrdes position. Det interessante er, at sætningskonstruktionen indeholder flere units. Chafe er i 1994 kommet frem til at anse sætningen som et 'superfocus of consciousness':

Below the basic level are coherences of a special sort, verbalized as sentences, which can be regarded as superfoci of consciousness. They bring together chunks of information too large to be accommodated within a single focus, often intermediate in comprehensiveness between a single focus and a basic level topic. Sentences are recognizable in part in terms of sentence-final prosody, in part in terms of their syntactic completeness. ... Sen-

---

5. Det er nok en lidt flot beskrivelse af units.

tence boundaries appear when a speaker judges, during a particular telling, that a coherent center has been verbalized at that point. (Chafe 1994: 145)

Det, der fanger opmærksomheden, er "a coherent center". Men hvad skal man forstå ved det? I hvert fald er der noget, der tyder på, at det drejer sig om en statisk enhed, i modsætning til flow.

Det forholder sig altså således, at de to aspekter: informationsopbygningen set ud fra sætningskonstruktionens lineære forløb, og informationsopbygningen set ud fra sætningen som enkeltstående fænomen, er to forskellige synspunkter på den samme realiserede sætning. Det er to funktioner, der skal opfyldes på én gang. Det kan være vanskeligt at afveje, hvad der hører til den ene og den anden funktion, og man må også regne med, at kræfter tilhørende den ene funktion kan komme til at modarbejde den anden funktion.

Som sagt repræsenterer en simpleks sætningskonstruktion i hvert fald én situationsreferent, således at alt, hvad der er og foregår i denne referent, er til stede og sker samlet. Den sproglige repræsentation er imidlertid forhindret i at gengive det således, nemlig som på en scene. En foreteelse må altid repræsenteres ved et sprogligt forløb. Der er altså den grundlæggende forskel, at situationsreferenten har en rumrelateret simultanitet, mens en diskurs altid har et temporalt forløb i sig. Det er de to forskellige karakteristika, der skal forenes i sætningen. Man kunne så tænke sig, at et "kohærent center" er en verbalisering af én situationsreferent i form af en simpleks sætningskonstruktion. En sætningskonstruktion indeholder mindst ét finit verbum og aktualiserer således mindst én handling i tid og rum, altså det vigtigste ved en foreteelse. Sagen kompliceres dog lidt ved, at enkeltfaktorer i en situationsreferent også kan verbaliseres i form af en ledsætning eller i former, der nærmer sig modelleringen af en foreteelse, som infinitivskonstruktioner eller nominaliseringer af et verbalkompleks. Dette kommer til at spille en rolle for ideer om foregrounding og backgrounding, jf. 3.1.

Hvis grounding skal have en eksistens i den sproglige beskrivelse, skal begrebsparret kunne eftervises ved sproglige strukturer, der regelmæssigt henfører den sproglige størrelse til et af de to kategoriled i

begrebet. I det næste skal der fremdrages nogle træk, som synes at karakterisere henholdsvis det lineære forløb og foregrounding / backgrounding.

2. Det lineære forløb

Det lineære forløb i en tekst og i en sætningskonstruktion er resultatet af en fysisk nødvendighed; selve artikulationen forløber nødtvungen lineariseret: vi kan ikke sige det hele på én gang. Tilsvarende er én foreteelse nødvendigvis lagt ud i et sprogligt forløb. Det lineære forløb er dynamisk på flere punkter. Dels er det glidende: opmærksomheden glider afsted, ligesom når man drejer på skalaen på radioen i én retning: ens opmærksomhed fæstnes ved stedse nye stationer, nye størrelser. Det er her, Chafe's intonations- og informationsunits kommer ind som de øjeblikkelige opmærksomhedsunits. Denne lineære glidning forbindes ofte, især i narrative tekster, med en ikonisk kronologisk glidning frem gennem tekstverdenens situationer (jf. Hopper og Thompson 1980: 286). Det forholder sig dog kun delvis sådan:

- (2) ¹Ich erinnere mich an Fliegengift. ²Meine Mutter versprühte es nach dem Mittagessen in der Küche. ³Es roch so, dass einem ganz übel davon wurde. ⁴Nach einer Weile drehten sich die Fliegen mit den Beinen nach oben auf der Fensterbank umher, ⁵bis sie schließlich still liegen blieben. (*Zeit* 7.10.1999: 92)⁶

I (2²) ses, hvordan den narrative del først skal situeres tidsmæssigt i forhold til ytringstidspunktet, som (2¹) tidsmæssigt er situeret i, og det skaber en kronologisk modgående bevægelse. Fortællingen kommer igang i (2²) for straks derefter at blive afbrudt af en kommentar til foreteelsen i (2²), nemlig i (2³). Dernæst går fortællingen kronologisk videre.

2.1. Referens i teksten, Bekendt/Ny

Samtidig med disse kronologiske bevægelser, der altså i princippet kan gå begge veje, er der en strikt lineær proces i teksten, der går ud på, at de enkelte størrelser, der præsenteres i teksten, bliver stående i

6. Alle eksempler, der begynder med *Ich erinnere mich* er små afsluttede tekster.

tekstverdenen som en slags individer med det indhold eller den karakteristik, der gives dem ved førstegangsnævnelser, poneringen, og derefter ved de tegnindhold, der derefter bruges til at referere til dem. Der behøver ikke at tilføjes nye indholdstræk ved referens til en allerede poneret størrelse, og i dette tilfælde ender tegnvalget i referenten som regel med et personligt pronomen, eller undertiden endda zero. Vi har to eksempler i (2): *das Fliegengift – es – es*; og *die Fliegen – sie*. Selvom foreteelseskronologien mellem (2¹) og (2²) er baglæns, er selve tekstekronologien altid fremadrettet; ordningen mellem de refererende størrelse er ikke reversibel; dette hænger sammen med linearitetens kronologi.

I sammenhæng med denne møblering af tekstverdenen med størrelser skal man selvfølgelig se spørgsmålet om Bekendt / Ny præsentation af størrelserne i den enkelte sætningskonstruktion. Bekendt / Ny skal forstås som, at producenten i de enkelte foretelser sætter størrelserne op som identificerbare eller ikke-identificerbare for modtageren (Lambrecht 1994: 79). Bekendthed er således den formodede stok af totalviden, som modtageren måtte have i det givne øjeblik, sammensat af viden fra tekstverdenen på det pågældende sted og situationel og generel baggrundsviden. Bekendthed har selvfølgelig ikke noget med objektiv bekendthed at gøre; det kan blot være afledelig bekendthed som forfatterens mor i (2¹). Eller bekendthed betegner stærk præsens i hovedet på producenten og suggererer derved Bekendthed hos modtager:

- (3) Ich erinnere mich an *das düstere Schild auf dem Rasen vor meiner Grundschule*. "Deutschland dreigeteilt? Niemals!" (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Strengt taget bør man nok skelne mellem, hvad der på et givet tidspunkt i en tekst er en i teksten allerede poneret og derfor bekendt størrelse, hvad der er bekendt fra modtagerens øvrige viden, og hvad der poneres som helt nyt i teksten, eller som nyponeret baggrundsviden. Det giver 4 kombinationer:

Bekendt størrelse fra teksten	Ny størrelse i teksten
Bekendt størrelse fra baggrundsviden	Nyponeret størrelse fra baggrundsviden

- (4) ¹Ich erinnere mich an meinen ersten Wagen, eine Ente. ²Manchmal sprang sie nicht an, weil *die Benzinepumpe* trockenfiel. ³*Ein arabischer Student* zeigte mir auf dem Uni-Parkplatz *einen Trick*: ⁴Er blies hinten *in den Tank*, während ich vorn *den Zündschlüssel* drehte. ⁵Später versuchte ich es allein: Reinpusten, rumlaufen, reinspringen, anlassen – ging! ⁶*Europa* verdankt *dem Islam* sehr viel. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Til disse 4 kombinationsmuligheder er der imidlertid ikke udtryksmidler nok på tysk: bortset fra tegn, som er født enten med trækket Bekendt eller Nyt, som så igen enten, hvis det er substantiver, har fast bestemt artikel, som *der Islam* i (4⁶) eller ingen artikel som *Europa*, så er der tilbage til resten af substantiverne et valg mellem bestemt og ubestemt/nuldeterminator. *Die Benzinepumpe* i (4²) *den Tank* og *den Zündschlüssel* i (4⁴) er eksempler på størrelser, som er bekendte fordi beregnelige fra baggrundsviden, men sådan set skal aktiveres som nyponerede i teksten⁷. De får en bestemt determinator. *Ein arabischer Student* og *einen Trick* i (4³) er helt nye, både nyponerede og ikke-beregnelige fra baggrundsviden. De får en ubestemt determinator. Fra teksten ponedede størrelser, der sættes som eksplicit Bekendte, får selvfølgelig en bestemt determinator og genoptages som regel med en mindre indholdsfuldt størrelse.

2.2. Positioner i sætningen

Nu er den traditionelle påstand så, at man normalt pakker sin information i en sætning sådan, at den Bekendte information kommer til venstre for den Nye. Det gælder selvfølgelig i mange tilfælde, og det har da også noget psykologisk for sig: i følge tekstens dynamik forvandler noget Nyt sig til noget Bekendt i det øjeblik, det er fremsat; som hvilepunkt kan man så et øjeblik have sin opmærksomhed ved det bekendte, indtil der bliver føjet noget nyt til det. Derfor anbringes de Nye størrelser normalt i højre side af sætningen, som i (2¹) og (4³). Men det gælder bare ikke altid. Specielt gælder det ikke for første po-

7. Det skal de, eftersom alle de størrelser, hvis mentale repræsentation er afledelige af den explicit nævnte størrelse, ikke kan eller skal aktiveres i den følgende tekst. Typisk for en relation helhed-del, nævnes først helhedsstørrelsen, her *Wagen*, hvoraf så enkelte dele kan indgå i nye foreteelser.

sition i deklorative sætninger på tysk og dansk, P1. Årsagerne kan være forskellige. Én årsag er paradigmatiske: alle de steder, hvor man har et paradigmatiske valg mellem forskellige størrelser, vil valget være forbundet med en pragmatisk markering. Spørgsmålet er blot, hvad der markeres for. Det er nok specifikt for det enkelte sprog. I tysk (og dansk) kan man få en stærk fokusering på en størrelse, der statistisk set snarest står til højre i sætningen, men for tilfældet står på førstepladsen, mere eller mindre uformidlet, altså Ny i tekstverdenen:

- (5) (forfatteren husker et møde med forbundspræsidenten Karl Carstens, der var på vandring igennem Forbundsrepublikken:)
 Ich erinnere mich an seine Worte in Mölln: "Ach, *Türken* haben Sie hier auch. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

En anden årsag til placering på førstepladsen er den, at der er flere Nye størrelser i sætningen; så kan de ikke alle stå til højre, som i (4³); her har vi både *ein arabischer Student* og *einen Trick*. Begge videreføres i næste tekstem: studenten som *er*, og så indholdet af tricket. Alligevel er det ikke *mir*, der kommer til at stå på første plads, skønt det sådan set er den mest bekendte størrelse på det sted i teksten. Hvorfor ikke det?

2.2.1. P1

P1, førstepladsen i sætningen er det punkt, hvor det informationsflow, der er betinget af sætningens linearitet, og den standsning i flow, der er betinget af et statisk kohærent center, begynder at overlappes. Der kunne selvfølgelig siges meget mere om det lineære flow, fx noget om det intrikate spørgsmål om, hvad der er sætningens informationsfokus, og hvilke relationer der er mellem denne mulige fokusstørrelse og eventuel referens hertil fra en størrelse i næste sætning. Men det rækker pladsen ikke til her. Bekendt-Ny er et par, der spiller en rolle for valget af konstituent til førstepladsen. P1 er i tysk og dansk konstituerende for den epistemiske forståelse af den enkelte sætningskonstruktion. Hvis positionen er fyldt, skal udsagnet forståsasserterende, hvis der er nul-udfyldning, er der andre epistemiske værdier. For denne funktion kunne man strengt taget altid bruge den samme konstituenttype som udfyldning. Men både tysk og dansk er sprog, hvor P1 netop kan fyldes af mange forskellige konstituenttyper, der sættes med

vekslende token-hyppighed og derved også får forskellig pragmatisk markering⁸.

Her skal vi kun omtale indholdsparret Bekendt-Ny som træk ved den valgte konstituent. Dette trækpar er principielt knyttet til hele tekstverdenen, og derfor til hele det lineære flow i teksten. Derfor har P1 en slags Janus-agtig funktion: dels kommer der på dette sted til at stå tekstens til da så at sige sidste konstituent, hvilket egentlig peger bagud mod den større helhed; dels bliver det starten på den enkelte sætningskonstruktion, det kohærente center. Det er klart, at parret Bekendt-Ny servicerer det generelle tekstflow ved at lette det psykologiske arbejde for modtageren. Men se nu på næste eksempel (6), som også er en hel tekst:

(6) FÖRDERMASSNAHME

¹*Natacha Crist* kann sich glücklich schätzen. ²*Die Londoner Versicherungsangestellte* wird befördert und bekommt einen Gehaltserhöhung. ³Nichts Besonderes eigentlich, außer dass die Fördermaßnahme einer speziellen Art angehört. ⁴*Natacha* war bis vor kurzem ein Mann und hieß Nigel. ⁵*In der City* sind Transsexuelle gefragt. ⁶*Die Bank HSBC* bezahlt ihren Angestellten zwölf Wochen Urlaub bei Geschlechtsumwandlungen, aber nur einen Monat Mutterschaftsurlaub. ⁷*Marks & Spencer* gaben bekannt, dass sie mehr Transsexuelle einstellen möchten, ⁸und *die Polizei* weist darauf hin, dass Polizisten auf Wunsch als WPC (Woman Police Constable) weiter beschäftigt werden. ^{9a}“*Wegen ihrer Neigung zur Sublimierung* sind Transsexuelle äußerst effiziente Arbeitskräfte”, ^{9b}erklärt ein Psychiatrieprofessor der Sunday Times. ¹⁰*Die Toleranz des Managements* stößt noch auf den Widerstand der Belegschaft. ¹¹*Die Bank of England* musste eine dritte Toilette einrichten: ¹²*Weder die Damen noch die Herren* wollen Transsexuelle in ihrem Klo dulden. (*Zeit* 9.9.1999: 2)

I (6) afliver sætning 5, 6, 7, 8, 11, 12 i hvert fald den forestilling, at P1 besættes af tekstbekendte størrelser. De her nævnte konstituent er

---

8. ... since sentence-initial position is a cognitively highly prominent position, it is ideally suited to express the contrast between unmarked and marked structures. (Lambrecht 1994: 31)

alle ponerede og ikke-afledelige i teksten. Funktionen er at angive udgangspunktet, starting point, for udsagnet i sætningen, dvs. den ramme, inden for hvilken udsagnet skal gælde. Der er valgt et overtydeligt eksempel, hvor i hvert fald sætningerne 5, 6, 7, 8, 11 viser tydeligt distributionelle, rammeangivende, oplysninger. Disse rammeangivende udfyldninger af P1 kan typisk indeholde lokale, temporale, modale, ja selv metatekstuelle angivelser, som fx *zum ersten, erstens*, etc. Desforuden kan P1 ofte udfyldes af en af foreteelsens aktører, som så også får funktionen starting point for sætningens lineære oplysninger.

3. Grounding

Hvis man begrænser synspunktet til den enkelte sætningskonstruktion og ikke til et diskursflow over mange tekstemer, kan man betragte grounding som en måde at strukturere den enkelte sætnings ideationelle indhold på; sætningen forstået som et kohærenscenter, én foreteelse, en repræsentation af én situationsreferent. Som sagt indeholder den enkelte referent forskellige faktorer, af hvilke der udvælges nogle i repræsentationen, i foreteelsen. Normalt nævnes ikke alle mulige faktorer. Der er her den komplikation, at en faktor i en foreteelse kan have form af en sætning eller en anden form for propositionel information, således at en anden foreteelse bliver konstituent i en foreteelse. Epistemiske og interpersonelle angivelser regnes ikke med her; de ligger semantisk uden på hele den ideationelle situation. Hvilken epistemisk værdi en foreteelse end har, er foreteelsen allerede struktureret i repræsentationen.

Hvor metaforen for informationsflow var at dreje på radioens skala i én retning, er metaforen for det kohærente center teaterscenen: kulisser og bagtæppe, og foran, nærmest publikum, nogle aktører, der gør et eller andet. Det store spørgsmål er selvfølgelig nu, hvad der sprogligt danner forgrund og hvad baggrund på denne scene.⁹

En observation er, at selve aktionen danner forgrund; aktionen vil sige en handling i videste forstand og nogle størrelser, der er direkte invol-

---

9. Det anførte kan selvfølgelig kun blive en påstand fra min side, men det har alt det andet, der er blevet sagt, vel også været.

veret i handlingen. Baggrunden dannes af Tid, Sted, Måde, Årsag, Følge, og andre ledsagende omstændigheder. Selve aktionen repræsenteres af verbalet med dets valensled. Det danner så forgrunden; baggrunden repræsenteres af frie adverbialled. Eksempel (2) viser det meget godt: man kan næppe forestille sig en foreteelse uden eksplicit forgrund; men vel godt uden eksplicit baggrund, som (2¹) og (2³). Allerede i (2²), hvor den egentlige historie begynder, er der både nævnt Sted og Tid som baggrund. Disse to faktorer videreføres på indholdsiden i tekstverdenen til kommende foretelser, indtil noget andet siges. Således foregår resten af foretelserne i køkkenet, medens tidsfaktoren ændres ud over det almindelige kronologiske forløb, jeg nævnte i begyndelsen: i (2³) *nach einer Weile* og i (2⁵) med *schliesslich*. Når man har etableret en baggrund i form af Tid og Sted, bliver den stående, indtil der siges noget andet. Dette passer godt med teaterscene-metaforen: i den samme kulisse afspilles der en kortere eller længere serie af aktioner.

En repræsentation af en situationsreferent, altså en foreteelse, kan realisere et større eller mindre antal baggrundsfaktorer. Eksempel: skønt enhver situationsreferent i kraft af den verbale handling har en årsag (Croft 1991: 160) og som oftest også implicerer en følge, er disse for det meste ikke nævnt i foreteelsen, og normalt heller ikke videreført fra tidligere foretelser. Der er dog to faktorer, der altid kræver deres ret: Tid og Sted. Ligesom en referent i den ikke-sproglige verden kræver tid og sted for at kunne ske, således kræver en foreteelse også en forankring i Tid og Sted. Denne forandring kan være mere eller mindre specificeret. I (2¹) er forankringen i talesituationens tid og sted. Ved selve historiens begyndelse (2²) sker der en eksplicit forankring, som så videreføres implicit. I mange sprog er en grovmasket forandring altid udtryksmæssigt til stede i form af en tempusangivelse.

3.1. Sproglige midler til at udtrykke forgrund og baggrund

Hvis denne fordeling af sproglige midler er korrekt, skal den kunne understøttes af data. Disse støtter sig på de syntagmatiske tilfælde, hvor der er paradigmatiske forskellige muligheder for at udtrykke en faktor i foreteelsen, jf. (7). Der er ingen en-til-en sammenhæng mellem bestemte grammatiske udformninger af foreteelsens faktorer og forgrund / baggrund, kun en hyppighedssammenhæng. Forholdet er mere afhæn-

gigt af grammatiske funktioner. Forgrund hænger sammen med hovedverbets valens; det er den, der så at sige skaber forgrund, når hovedverbet indgår i sætningens prædikation. De fleste valensbundne led realiseres som subjekt eller objekt(er), som det kan iagttages i eksemplerne. Blandt valensbundne forgrundsled kan der godt være adverbialer, som i (2²) *so, dass einem davon ganz übel wurde*. Men de fleste adverbialled signalerer baggrund, sceneangivelsen. Tid og Sted osv. er som regel baggrundsfaktorer, men en måde at foregrounde sådanne faktorer på er således at give dem status som valensbundne led:

- (7) *In Berlin* kann es im Winter sehr kalt sein – baggrund
Berlin kann im Winter sehr kalt sein – forgrund

Et autentisk eksempel, hvor temporalangivelser foregroundes ved at blive gjort til valensbundne størrelser:

- (8) *Über 1500 Jahre christlich-jüdischer Geschichte* mussten in Deutschland vergehen, bis dies möglich wurde, und *nur zwölf Jahre* bedurfte es, um die erst 1871 verwirklichte bürgerliche Gleichstellung der deutschen Juden zu zerstören. (*Zeit* 22.12.1999: 1)

Omvendt kan man også backgrounde de valensbundne størrelser. Disse har det karakteristikum, at når et verbum realiseres, følger kendskab til dets syntagmatiske valenspotentiale med. De valensbundne størrelser eksisterer nu i tekstverdenen, om ikke andet så som skygestørrelser, dvs. størrelser, hvis specifikke semantiske udfyldning og identifikation ikke kendes. Man kan nu backgrounde disse valensbundne størrelser ved ikke at nævne dem eksplicit. Det kan gøres på forskellig måde; man kan undlade at realisere fakultative valensled, sommetider også obligatoriske valensled, man kan undertrykke valensled 1 i passiv og passiviske konstruktioner og i infinitivkonstruktioner.

Grundene til en sådan backgrounding kan være mange. Fx at en størrelse, der står stærkt i tekstverdenen et øjeblik fjernes fra interessefeltet (9), eller at nærmere specifikation og dermed identifikation af en størrelse er uønsket, af spændingsgrunde (10) eller for at fremkalde generisk interpretation:

- (9) (en forlægger er rasende over, at Oskar Lafontaine har forsøgt at presse ham op i forhåndstilsagn om salær for hans nye bog:)
 Schon morgens um neun Uhr schicke ich mein insgesamt fünftes Angebot an Oskar Lafontaine. Ich erhöhe 0_{Obj} auf die Garantiesumme von 570 000 Mark. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Bekendt-Ny synes i sig selv ikke at have nogen indflydelse på foregrounding af størrelser, jf. fx (4). Men der bliver selvfølgelig en tokenforskel over længere tekststræk til fordel for Bekendt, eftersom tekster normalt fastholder sine aktører et længere stykke tid.

Afvigelser fra normalstatus i grounding vil normalt føre til det modsatte kategoriled. Således medfører den grammatiske metaforisering i Hallidays (1994: kap.10) forstand, fx af verbalkonstruktioner til valensled, en vis backgrounding i forhold til en verbalaktions forgrund:

- (10) Ich erinnere mich an das Zimmer, das ich später auf dem Dorf bezog. Zehn Quadratmeter, Schreibtisch, Bett, vor dem Fenster ein Misthaufen, nebenan der Stall. Nachts hörte ich *ein rätselhaftes Rubbeln und Schrubben*. Das waren die Schweine, die rieben sich an der Wand. (*Zeit* 7.10.1999: 92)

Frie adverbialer må betragtes som baggrundsstørrelser. Men der er måder at foregrounde adverbialer på. Mådesangivelser foregroundes i germanske sprog ofte ved at være inkorporeret i hovedverbets indhold:

- (11) (om Christophorus):
 Da kehrte er um und zog heimwärts. Und seinen Weg *kreuzte* ein Fluss, an dessen Ufer baute sich Ophorus eine Hütte. (*Zeit* 22.12.1999: 5)

Andre måder består i, at hoved verbet direkte benævner et eller flere valensbundne led med den adverbielle baggrundsværdi og derved foregrounder størrelsen, som fx *resultieren aus*, *resultieren in*, *sich gründen auf*, *bezwecken*, *dauern*:

- (12) Oskar Lafontaine sammelte bei mir immer mehr Pluspunkte. Meine Zuneigung zu ihm resultierte zwar in erster Linie *aus*

gemeinsamen politischen Forderungen, aber auch persönlich war die Sympathie groß. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Faktisk kan man også opnå at foregrounde selve det asserterende indholdselement i en asserteret sætning, og derved også eksistensen af det tilhørende valensled:

(13) (om Christophorus:)

Da er seine Kräfte kannte, dachte er hoch von sich und suchte allerlanden den mächtigsten König; nur diesem wollte er dienen. Doch es *geschah*, dass er viele Mächtige fand, und sie missfielen ihm alle. (*Zeit* 22.12.1999: 5)

3.2. P1 og grounding

Størrelsen i P1 kan være både foregrounded, hvis det er et valensled, og backgrounded. Det sidste er faktisk ret karakteristisk, idet, som sagt, størrelsen i P 1 ofte angiver den ramme, inden for hvilken en aktion har sin gyldighed. Jeg henviser her igen til (6), men også til:

(14) (forlæggeren beretter om sine forhandlinger med Lafontaine om hans bog:)

Wenn du ohnehin entschlossen bist, das Buch nicht bei uns zu veröffentlichen, solltest du mir das definitiv mitteilen. Ich möchte dann keine weiteren Angebote mehr unterbreiten. Wenn du aber bereit bist, das Buch (zu Marktkonditionen) bei uns zu machen, dann lasse mich bald dein Höchstangebot wissen. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

Kombinationen af en foregrounded størrelse og P1 er et af de steder, hvor funktioner tilhørende grounding og funktioner tilhørende det lineære informationslayout krydser hinanden. Hvis en foregrounded størrelse står på P1, kombineres denne forgrundsfunktion med starting-point-funktionen; og det gør, at opmærksomheden fæstnes specielt på denne størrelse. Normalt bestræber man sig på at lade funktionerne samarbejde, idet man fx vælger en forgrundstørrelse til P1, der går igen igennem et længere tekstforløb og således er umiddelbar deltager i en kæde af aktioner. Starting-point-funktionen sikrer i sig selv opmærksomheden, og derfor reduceres en gennemgående aktørs refererende størrelse sig som oftest til pronomen eller evt. zero. Hvis man gentager den samme refererende størrelse, eller endog for-

øger udtrykket uden tilsvarende indholdsforøgelse, giver det et bombastisk "skurrende" indtryk:

- (15) (Oskar Lafontaine har inviteret forlæggeren med til sin fødselsdagsmiddag:)

Oskar hatte sich zwischen seine Mutter und mich gesetzt. Seine Mutter ist eine sehr liebenswürdige, einfache Frau aus dem Volk. *Oskar Lafontaine* unterhielt sich lange und intensiv mit seiner Mutter. *Oskar Lafontaine* sammelte bei mir immer mehr Pluspunkte. Meine Zuneigung zu ihm resultierte zwar in erster Linie aus gemeinsamen politischen Forderungen, aber auch persönlich war die Sympathie gross. (*Zeit* 14.10.1999: 23)

4. Udblik

Der har indtil nu været tale om grounding inden for én sætning; men synspunktet kan også flyttes op i niveauerne til grounding mellem sætninger og mellem tekster. Også på disse niveauer vil grounding være en form for statisk betragtning af relationen mellem givne foreteelser. Hopper (1979: 213-216) og Hopper og Thompson (1980) omtaler diverse træk, som skulle karakterisere forgrunds- og baggrunds"events" (foreteelser). Trækkene gælder især for narrativer, idet de forbindes med selve fremdriften i fortællingen, "the main story line". Dette kan meget vel være holdbart, men der mangler så nogle overvejelser over fænomenet i ikke-narrative tekster. Hopper angiver en del sproglige iagttagelser fra forskellige sprog; men der mangler nøjere undersøgelser af relationerne mellem den blotte forestilling om groundingforhold mellem foreteelser og forskellige sætningstyper, fx i relationen hovedsætning / ledsætning. Under alle omstændigheder er der ikke et 1:1 forhold mellem sætningstype og grounding, som det kan ses af (2⁵) og:

- (16) (Christophorus skal bære et barn over floden:)

Wie er aber durch den Fluss schritt, ward ihm das Kind immer schwerer, sodass er's nur mit letzter Kraft hinüberbrachte. (*Zeit* 22.12.1999: 5)

I begge tilfælde skal det indhold, subjunktoren bringer ind i konstruktionen, ikke underkendes. Der skildres her i ledsætningerne foreteel-

ser, der ligger kronologisk i forlængelse af den forrige foreteelse. *Bis* i (2⁵) og *sodass* i (16) giver en tillægsanskuelse på foreteelsen: punktum for foreteelsessekvensen i (2⁵) og Følgen af den forrige foreteelse i (16). Desuden ville det være værd at undersøge, om de træk, Hopper ser i de hele foreteelser med forskellig grounding, ligner dem, der kan konstateres mellem størrelserne inden for én sætning.

I det hele taget ville mere systematiske undersøgelser af sproglige strukturer inden for ét sprog bedre kunne godtgøre, om foregrounding / backgrounding overhovedet er et fænomen, der tillader en eller anden sproglig systematisering og en placering i relation til fænomener, man kan henregne under hovedkategorien linearisering, såsom starting point, fokus, etc.

Endelig er der relationen mellem foregrounding og en teksts hypertema. En mulig sproglig fundering af grounding skulle gerne give et konstant interpretationsresultat. Konstateringen af en teksts hypertema er imidlertid ofte underkastet stor usikkerhed. Spørgsmålet er, om grounding ikke er specielt relateret til hypertema, eller om en bedre forståelse af grounding kan bidrage til en bedre opfattelse af hypertema.

Henvisninger

- Abraham, W., T. Givón & S. A. Thompson (1995). *Discourse Grammar and Typology. Papers in Honour of John W. M. Verhaar*. Amsterdam: Benjamins.
- Chafe, W. (1987). Cognitive Constraints on Information Flow. R. S. Tomlin. 21-52.
- Chafe, W. (1994). *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Durst-Andersen, P. Aspekttypologi og verbaltypologi. Dette bind.
- Emmott, C. (1997). *Narrative Comprehension, a Discourse Perspective*. Oxford: Clarendon Press.
- Falster Jakobsen, L. (1996). Referens, denotat, præsuppositioner, implikatur – mentale rum. M. Herslund (ed.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Odense: Odense Universitetsforlag. 172-198.

- Givón, T. (ed.) (1979). *Discourse and Syntax. Syntax and Semantics. Volume 12*. New York: Academic Press.
- Givón, T. (1987). Beyond foreground and background. R. S. Tomlin. 175-188.
- Givón, T. (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Grenoble, L. A. (1998). *Deixis and Information Packaging in Russian Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Heltoft, L. & L. Falster Jakobsen (1996). Danish passives and subject positions as a mood system: A content analysis. E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (eds.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: Benjamins. 199-236.
- Hopper, P. (1979). Aspect and Foregrounding in Discourse. T. Givón. 213-24.
- Hopper, P. (1995). The Category 'Event' in Natural Discourse and Logic. W. Abraham, T. Givón & S.A. Thompson. 139-150.
- Hopper, P. & S. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56. 251-299.
- Jansen, L. (1999). Transitivitet, grounding og russisk og dansk tekststruktur. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (eds). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6*. 127-144.
- Lambrecht, K. (1996): *Information Structure and Sentence Form. Topic, Focus and the Mental Representation of Discourse Referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: CUP.
- Langacker, R. (1991). *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Skafté Jensen, E. (1999). Ekstralingvistiske faktorer og sproglige udtryk. G. Skytte, I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (eds.). *Tekststrukturering på italiensk og dansk*. København: Museum Tusulanum. 119-152.
- Togoby, O. (upubl.). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*.
- Tomlin, R.S. (1987). *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

